

## ***Психологічна компетентність педагога у роботі з дітьми з емоційною та поведінковою нестійкістю***

Плануючи корекційну роботу з дітьми вчителю доцільно порадитись із практичним психологом щодо підбору доцільних методів роботи з кожною дитиною. Якщо у дитини неадекватна (розгальмована) поведінка, то психолог допоможе виявити причини такої поведінки та знайти індивідуальний підхід до неї.

Гіперактивний розлад з дефіцитом уваги (ГРДУ) – це поліморфний клінічний синдром, основними проявами якого є порушення здатності дитини контролювати та регулювати свою поведінку, що характеризується моторною гіперактивністю, імпульсивністю, невмінням зосереджуватись.

Це нейропсихіатричний розлад, причиною якого є особливості будови та функціонування головного мозку або органічне ураження центральної нервової системи. У більшості випадків ГРДУ – це розлад генетичної природи, який пов'язаний, зокрема, з генами, що відповідають за регулювання обміну та активності двох нейротрансмітерів – дофаміну та норадреналіну.

Хоча поведінкові проблеми гіперактивної дитини проявляються з перших років життя, часто ще до досягнення старшого дошкільного або молодшого шкільного віку, їх сприймають як особливості темпераменту або неналежне виховання дитини. Під час навчання виникають труднощі, які дедалі важче ігнорувати. ГРДУ пов'язаний із такими проблемами розвитку: дефіцит уваги, імпульсивність та надмірна моторна активність (рухливість). Імпульсивність та гіперактивність проявляються такими симптомами: дитина безперервно рухається, не може довго всидіти на одному місці, бігає чи лазить тоді, коли необхідно сидіти, багато говорить, перебиває інших, недоречно втручається в розмову, не проявляє витримки, коли треба чогось чекати (наприклад, своєї черги в грі), діє, не подумавши про наслідки чи правила.

Якщо до цього додати загальні характеристики гіперактивної дитини – значний рівень емоційності (роздратування, пригнічення, спалахи гніву, підвищена реакційність), труднощі під час зміни діяльності, агресивна поведінка, проблеми з дисципліною, неможливість працювати задля досягнення віддаленої мети, постійна потреба в сильних заохоченнях та покараннях, знижена самооцінка, часто супутня опозиційна поведінка, то матимемо типовий портрет дитини з ГРДУ.

Через проблеми з увагою, імпульсивністю, діти потребують чітко структурованого середовища в навчальній кімнаті. Ефективна робота у групі

охоплює послідовні дії педагога, наявність чітких правил поведінки, передбачуваність в організації середовища та стилі викладання, побудову позитивних стосунків із дитиною. Педагог має бути «гнучким», терплячим і мудрим.

Щоб дитина добре засвоювала новий навчальний матеріал, необхідно, щоб у неї були розвинуті всі психічні процеси. Як правило, у дітей з різною патологією мовлення часто спостерігаються відхилення в тій чи іншій сфері розвитку особистості (відхилення як у мовному розвитку, так і в немовних психічних функціях).

**Найхарактернішими випадками порушень є:**

1. Порушення дрібної моторики.
2. Порушення загальної моторики та координації рухів.
3. Зміни в емоційно-вольовій сфері:
  - роздратованість;
  - плаксивість;
  - розгальмованість.
4. Недорозвиток лексико-граматичної сторони мовлення.
5. Зниження швидкості психічних операцій; недорозвиток абстрактного мислення.

**Характеристика мовлення гіперактивних дітей**

Для усного мовлення характерні такі *порушення на рівні звукового складу слова:*

- відсутність окремих звуків чи їх спотворена вимова;
- пропуск звуків;
- перестановка звуків, складів.

*Помилки на рівні речення:*

- пропуски слів у реченні чи їх перестановка;
- відсутність складних речень (користуються здебільшого простими реченнями);
- деколи є порушення логічного зв'язку між реченнями;
- пропуски прийменників чи їх неправильне вживання;

*Для зв'язного мовлення характерні такі помилки:*

- квапливість мовлення;
- нечітка дикція;
- випадання речень при переказі прочитаного тексту;
- квапливість мовлення деколи призводить до спотикання;

Гіперактивні діти **читають** так само, як і розмовляють: складні, поширені речення розділяють на прості; у зв'язку з цим втрачають думку прочитаного, важко запам'ятовують зміст.

У гіперактивних дітей може бути порушені **артикуляційна моторика, лексико-граматичний склад мовлення**, внаслідок чого спостерігаються труднощі у підборі слів, у формулюванні своєї думки (думка випереджає мовлення).

## **II. Немовна симптоматика.**

Для гіперактивних дітей характерні такі порушення:

- загальної моторики (квапливість, швидка ходьба, хаотичність рухів, різкі повороти). Мовлення супроводжується нав'язливими рухами частин обличчя, рук, ніг тощо.
- уваги (нестійка, короткотривала, розсіяна). Гіперактивні діти не вміють слухати інших. Внаслідок порушеного слухового сприймання діти погано засвоюють та запам'ятовують правильне мовлення дорослих.
- мислення (хаотичність, відсутність логічного зв'язку тощо).
- поведінки (тривожність). Свого мовного дефекту не визнають. Здатні до самоствердження.

**Корекційна робота щодо формування правильного мовлення гіперактивних дітей спрямована на вироблення навичок повільного темпу мовлення:**

1. Дотримання „режиму мовчання”. Рекомендується максимум мовчання поза заняттями та вдома. Не рекомендується перегляд телепередач та комп'ютерні ігри. „Режим мовчання” знімає перезбудження та тривожність.
2. Робота по засвоєнню повільного темпу мовлення.
3. Закріплення повільного темпу мовлення проводиться на основі:
  - а) висловлення своєї думки;
  - б) розігрування діалогів із життєвого досвіду (в магазині, на пошті, у транспорті тощо).
  - в) розучування та декламація віршів;
  - г) переказу текста, оповідання за планом та без нього, з опорою на наочність;
  - д) участь у сюжетно-рольових іграх; хороводах.
4. Заняття включають вправи на:
  - а) дихання, голосові вправи;
  - б) вправи на нормалізацію м'язевого тону, на розвиток плавності рухів;
  - в) вправи на активізацію уваги;
  - г) вправи на виховання чуття ритму.

### **Поради вчителя щодо роботи з гіперактивними дітьми:**

1. Мовлення дорослих має бути неквапним, плавним, правильним і чітким.
2. Оберігати дитину від контактів із людьми, які мають порушення темпу мовлення.
3. Застерігати дитину від психічних та фізичних травм, бурхливих проявів гніву та радощів.
4. Не навантажувати мовлення дитини, вимагаючи вимовляти складні фрази, незнайомі й незрозумілі слова, заучувати велику кількість віршів, складних за змістом.
5. Не забувати хвалити дитину після кожного успіху.
6. Дотримуватися чіткої структури заняття. Варто наперед повідомляти дітям про види роботи, які будуть наступними.
7. Давати дитині лише одне завдання на певний відрізок часу, щоб вона могла його завершити.
8. Для підкріплення усних інструкцій використовувати зорову стимуляцію.
9. Під час ігор обмежуйте дитину лише одним партнером. Уникайте неспокійних, галасливих друзів (сусідів за столом).
10. На робочому місці дитини (і в кімнаті) має бути якомога менше предметів. Речі повинні бути складені так, щоб не відволікати увагу.

### **Рекомендовано такі **вправи на розвиток уваги:****

1. Дитині пропонується якнайшвидше й точніше викреслити в колоні тексту будь-яку букву, яка часто зустрічається, наприклад, “о” або “а”. При цьому треба заохочувати дитину, хвалити за виконання завдання, стимулювати інтерес.
2. Для тренування переключення та розподілу уваги вправу треба дещо змінити: пропонується закреслити одну букву вертикальною рисою, а іншу - горизонтальною. З часом завдання можна ускладнювати. Наприклад, одну букву закреслити, другу - підкреслити, а третю - обвести кружечком.
3. Ви показуєте пантоміми, а дитина повинна вгадувати, що кожна дія означає. Для початку пропонується зобразити прості дії, які ви робите, коли вмиваєтеся, чистите зуби, читаєте книгу, п'єте...Потім дії ускладнюєте. Якщо виникнуть труднощі, проаналізуйте їх разом з дитиною. Потім можна помінятися ролями, нехай тепер малюк задумає якусь дію.
4. Наступну вправу слід розпочати після того, як ви прийшли з прогулянки. Дитині пропонуємо таку гру: відтворити прогулянку з найбільшою точністю.
5. Вправа має місце під час прогулянки по місту. Увага дитини звертається на різні знаки, символи, позначення на рекламних плакатах, виставках, на різних

показниках. Пізніше, через деякий час, просимо дитину відтворити в усній формі все те, що вона бачила.

6. У квадратику написати цифри від 1 до 20, але в хаотичному порядку. Дитині дається завдання знаходити і називати числа в порядку зростання, вказуючи на них олівцем, а потім у порядку спадання. Якщо дитина швидко знаходить цифри у простій таблиці, запропонуйте складнішу (наприклад, від 1 до 50).

7. Для проведення гри треба вирізати з картону невелике квадратне поле, яке складається з 25 клітинок. По клітинках ігрового поля слід пересувати уявну “Муху”: “вниз”, “вправо”, “вліво” (по одній із таких команд). “Муха” пересувається відповідно до команд у сусідню клітинку. Початкова позиція “Мухи” — центр.

### **Вправи для розвитку дрібної моторики:**

- згинання пальців у кулак та їх розгинання;
- почергове виконання рухів рукою: кулак – ребро – долоня;
- почергова зміна положення рук: ліва рука – кулак, права – долоня; згодом навпаки: права рука – кулак, ліва – долоня;
- розкладання гудзиків, паличок, насіння за поданим зразком;
- нанизування намиста, кілець, гудзиків на нитку (основу);
- пришивання, застібання та розстібання гудзиків; плетення коси;
- ігри з мозаїкою, будівельним матеріалом, конструювання, складання пазлів (за зразком, по пам’яті та за уявою).

### **Ігри та вправи на розвиток дихання:**

- **“Забий м’яч у ворота”**. Запропонуйте дитині подути на ватний чи паралоновий м’ячик, так, щоб він покотився у ворота (їх можна зробити з дроту, або намалювати). Повітряний струмінь повинен бути плавним, повільним, безперервним.
- **“Язичок-футболіст”**. Як і в попередній вправі, треба забити м’яч у ворота, але тепер із допомогою язика. Дитина повинна посміхнутися та покласти широкий язик на нижню губу, і, неначе вимовляючи [ф], дути на кінчик язика.
- **“Літак”**. На кінчик носа покласти шматочок паперу або вати. Відкрити рот, широкий язик покласти на верхню губу, бокові краї язика притиснуті. Повітряний струмінь виходить посередині язика. Дитина повинна сильно подути так, щоб “літак” полетів угору.

- **“Пелюстки”**. Покладіть на долоню справжні або вирізані з паперу невеличкі пелюстки квітки. Запропонуйте дитині подути, щоб пелюски злетіли з вашої долоні.
- **“Кораблик”**. Налийте у миску воду. Зробіть паперовий чи пенопластовий кораблик та покладіть його на воду. Запропонуйте дитині подути на кораблик спочатку довгим струменем повітря, наче вимовляючи [ф], а потім переривчасто, наче вимовляючи звуки [п-п-п-п].